

בעזרת ה' יתברך

ספר
מגדל נאה

פרשת בשלה
שבת שירה

מאת
נפתלי אהרן וקשטיין

ספר מגדל נאה

מאת
נפתלי אהרן וקשטיין

פרשת בשלח שבת שירה

וּנְרָאָה לְבַאֵר כָּל זֶה בְּדֶרֶךְ רִמּוֹ וּבְאֹפֶן
נִפְלָא בִּסְ"ד. פְּנֵי תִיבַת "הָעַם",
עוֹלָה בְּגִימ' קט"ו, וְשְׁלוֹשָׁה פְּעָמִים תִּיבַת
"הָעַם", עוֹלָה בְּגִימ' ש"ה. וְתִיבַת
"אֱלֹקִים", עוֹלָה בְּגִימ' פ"ו, וְשְׁלוֹשָׁה פְּעָמִים
תִּיבַת "אֱלֹקִים", עוֹלָה בְּגִימ' רנ"ח. וְכֹאשֶׁר
נִלְכָּף יַחַד אֶת מִסְפַּר כָּל הַתִּיבּוֹת הַלְלוּ (ש"ה
ע"ג רנ"ח), יַעֲלֶה בִּידְוִנוּ סֵךְ הַכֹּל לְמִסְפַּר
ת"ר"ג. וְהֵנָּה, מִסְפַּר זֶה, ת"ר"ג, הוּא מְנִיֵן
הַגִּימ' שֶׁל הַתִּיבּוֹת "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" בְּמִכּוּון
מִמַּשָּׁ, חֲשֻׁבוֹנוּ שֶׁל זֶה כַּחֲשֻׁבוֹנוּ שֶׁל זֶה.

וּנְרָאָה לְבַאֵר בִּסְ"ד, שֶׁחֲשֻׁבוֹנוֹ הַנִּפְלָא
הַלְזָה בָּא לְהוֹרֹת לָנוּ, שְׂאִיֵן
אוֹמְתִינוּ אוֹמֵה, אֵלֵא בְּאִמּוֹנָתָהּ
בְּאֱלֹקִים, וְרַק בְּאִמּוֹנָהּ זֶה הֵם נַחֲשִׁים לְעַמּוֹ
שֶׁל הַקְּב"ה, וְרַק כֹּאשֶׁר "הָעַם" הַזֶּה יוֹדְעִים
וּמְכִירִים אֶת ה"אֱלֹקִים", וּמִאִמּוֹנִים בְּאִמּוֹנָהּ
שְׁלִימָה שֶׁה' הוּא ה"אֱלֹקִים" וְש"אִיֵן עוֹד
מִלְכָדוֹ, רַק בְּכֶךְ הֵם נַחֲשִׁים לְעַם הַנִּבְחָר,
עַם "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּמִשּׁוֹם כֶּךָ נִכְחָצוּ כֹאֵן

וַיְהִי בִשְׁלַח פְּרַעְיָה אֶת הָעַם וְלֹא נָחַם
אֱלֹקִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי
קָרֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹקִים פֶּן יִנָּחֵם
הָעַם בְּרֵאוֹתֵם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרִימָה,
וַיִּסַּב אֱלֹקִים אֶת הָעַם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם
סוּף וְחִמוּשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם, (שְׁמוֹת י"ג י"ז י"ח). הֵנָּה, עַם יִשְׂרָאֵל
נִקְרָאִים בְּתוֹרָה בְּכִינוּיִים שׁוֹנִים. לְפַעְמִים הֵם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם "הָעַם", וּלְפַעְמִים, "בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל", וּלְפַעְמִים "יִשְׂרָאֵל", וּלְפַעְמִים
"עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְעוֹד כִּיּוֹלָא בְּזֶה. וְכֹאֵן,
בְּשָׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ הִרְאִישׁוֹנִים שֶׁבְּפִרְשָׁתֵינוּ,
מִלְּאֵנוּ שֶׁהֵם נִקְרָאִים שְׁלוֹשָׁה פְּעָמִים, בְּזֶה
אַחֵר זֶה, בְּשֵׁם "הָעַם", וְרַק כִּשְׁהֵם נִזְכָּרִים
בְּפַעַם הַרְבִּיעִית, הֵם נִקְרָאִים בְּשֵׁם "בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל". זֹאת וְעוֹד, מִלְּאֵנוּ כֹאֵן בְּשָׁנֵי
הַפְּסוּקִים הַלְלוּ תִיבַת נוֹסֶפֶת שְׁנוֹכַחַת כֹאֵן
שְׁלוֹשָׁה פְּעָמִים, וְהוּא, תִיבַת "אֱלֹקִים".
וּנְמַלֵּא, שְׁלִפְנֵי הַכִּינוּי "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"
בְּפְּסוּקִים אֵלּוּ, נִזְכָּרִים כֹאֵן שְׁלוֹשָׁה פְּעָמִים,
הֵן תִּיבַת "הָעַם", וְהֵן תִּיבַת "אֱלֹקִים".

לרבותינו ז"ל, שלכאורה חסר כאן במקרא תיבה אחת, תיבת "ויראו". וכך היה לריב לומר, "וישאו בני ישראל את עיניהם 'ויראו' והנה מצרים נוסע אחריהם".

ואשר על כן, ביארו במדרש, שכוונת הקירבה הזו שנזכר כאן בפסוק, היינו, קירוב לב לתשובה, וכן, התקרבות לאבינו שבשמים. ולא זו בלבד, אלא שגם מה שנאמר בהמשך הפסוק, "וישאו בני ישראל את עיניהם", היינו, שנשאו את עיניהם למרום בתשובה. ומעתה מישוב הכל כראוי, שצאמת לא שייך לכתוב כאן תיבת "ויראו". ואילו מה שכתוב "והנה מצרים נוסע אחריהם", היינו, שהכתוב מספר לנו, שדבר זה, ש"מצרים נוסע אחריהם", הוא מה שגרס להם לישראל לקירוב הלב להקב"ה, ולנשיאת עיניהם למרום בתשובה.

ולפי זה, אכן בהכרח הוא שאין הכוונה כאן רק כפשוטו, שבני ישראל ראו את מצרים נוסע אחריהם. וזהו עומק כוונת דבריו של רבי ברכיה זמה שאמר שם במדרש, "נתיראו מאד ותלו עיניהם למרום", דהיינו, שהוא מפרש כן בלשון הפסוק גופו, זמה שכתוב "וישאו בני ישראל את עיניהם", דהיינו, "למרום".

והנה, כבר כתבנו למעלה, שתחילת התהוותם של "בני ישראל" ל"עם" בפני עצמם, לעם קדוש ונבחר, דבר זה היה תיכף כאשר ירדו למצרים, ועל כן, פעם יחידה שמאלנו עליהם צתורה את התואר "עם בני ישראל", דהיינו, "בני ישראל" צתוספת תיבת "עם", כינוי זה נכתב בין דבריו של פרעה, וכמו שנאמר (שמות א' ט'), "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו". ועתה, בואו

שתי תיבות אלו, תיבת "העם" ותיבת "אלקים", שלושה פעמים, בזה אחר זה, לפני התיבות "בני ישראל".

ודבר זה נרמז לנו כאן בדווקא, משום שרק עתה, כאשר יאלו משעבדום של פרעה והמצריים, אז נעשו בני ישראל לעם ה'. ולא עוד, אלא שתחילת התהוותם לעם, הרי היה תיכף כשירדו למצרים. ואכן, פעם יחידה שמאלנו עליהם צתורה את התואר "עם בני ישראל", דהיינו, "בני ישראל" צתוספת תיבת "עם", כינוי זה היה בדבריו של פרעה, צתחילת פרשת שמות, וכמו שנאמר שם (שמות א' ט'), "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו". והוא, כאמור, משום שאז היה תחילת התהוותם של "בני ישראל" ל"עם" בפני עצמם, לעם קדוש ונבחר.

* * *

ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה' (שמות י"ד י'). והנה, לרשן חכמינו ז"ל (שמות רבה כ"א ה'), "מדה ופרעה הקריב, אלא שהקריב את ישראל לתשובה שעשו, אמר רבי זכיה, יפה היתה הקרבת פרעה לישראל, ממאה לומות ותפלות, למה, שכיון שרדפו אחריהם וראו אותן, נתייראו מאד, ותלו עיניהם למרום, ועשו תשובה, והתפללו, שנאמר, ויצעקו בני ישראל אל ה'". ע"כ.

והנה, כבר ביארו מפרשי המדרש, כל אחד על פי דרכו בקודש, מה היה ההכרח של בעלי המדרש להוליא את המקרא מידי פשוטו. ונראה להוסיף לעת צבירור חדש בס"ד. והוא, שהיה קשה להם

"בעבור זה, בעבור שאקיים מצוותיו, כגון, פסח מצה ומרור הללו", ע"כ.

והנה, הכתוב שהזכרנו למעלה מדברי הנביא ישעיהו, "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו", מדבר על קיום התורה והמצוות, ומשום כך למדו הקדמונים כמין "אסמכתא" מפסוק זה לדברי חכמינו ז"ל שאמרו במסכת אבות (פרק ה' משנה כ"א) "בן שלוש עשרה למצוות". ואמרו, שפסוק זה מרמז על מי שמלאו לו שלוש עשרה שנים, שהוא נקרא "גדול" מכאן ואילך, ושהוא נעשה "בר מצוה", והוא מחוייב מעתה בקיום כל מצוות התורה. שכן, מלאנו לדברי רבותינו הראשונים ז"ל, אשר ביקשו למלא מקור למה ששנינו "בן שלוש עשרה למצוות". ונמנו וגמרו, שאכן לא מלאנו על כך בקרא מפורש יולא, והוא "הלכה למושה מסיני" כלכל, וכמו שכתב זקננו הרא"ש ז"ל (שו"ת הרא"ש כלל ט"ז סימן א'). ברם, כאמור, דורשי ראשונות מלאו לדון זה כמין ראיה ואסמכתא נפלאה, ורמזו אותו בפסוק הנ"ל. ויסדו את דבריהם על תיבת "זו" שפסוקה, שהיא עולה בגימ' כמנין שלוש עשרה, (רש"י ב"מגן אבות" ועוד).

ובעתה, על פי כל האמור עד הנה, יש לבאר בס"ד את המסורה הזו שמלאנו בכתובים שלושה פעמים כלכל את לירוף התיבות "עם זו". וכך הוא ביאורו, "עם זו", שאותו "גאלת" ממלכיים, ו"עם זו", שאותו "קניית" לעלמך, כל זה עשית להם לשם מטרה אחת כלכל. וכך אמר הקב"ה, "על מנת בן פדיתך", על מנת ש"עם זו" יקיימו את תורתך וישמרו את מצוותי, ושמכאן ואילך, עתה "לי תהלתי יספרו". וכמו שכתב רש"י ז"ל, "על מנת בן פדיתך, שתשמור ותעשה את החוקים האלה". והוא רמז נפלא בס"ד.

חשבון, ונראה נפלאות מתורתנו בס"ד. שכן, כינוי זה גופו יש לנו רמז נפלא לדרשת חז"ל הנ"ל, שפרעה הקריב את ישראל לתשובה, שכן, שלושה תיבות אלו, "עם בני ישראל" (תשי"ג), עולים בגימ' כמנין תיבת "תשובה" (תשי"ג). והוא, משום שתיכף ומיד כאשר פרעה החל לשעבדס במלכיים, הקריב אותם ככך ל"תשובה", וכמו שפירשו גם במדרש, וכאמור.

* * *

נחית בהסדר עם זו גאלת נהלת בעוד אל גוה קדשך (שמות ט"ז י"ג). הנה, לירוף שתי התיבות הללו, "עם זו", מלאנו במקרא ג' פעמים כלכל. והם, ב' פעמים בשירת הים שצפנתינו. הראשון, כאן בפסוק זה. והשני, במאמר הכתוב ללהלן (שמות ט"ז ט"ז), "עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קניית". והשלישי, לדברי הנביאים, והוא במקרא שכתב (ישעיהו מ"ג כ"א), "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו".

ונראה לפרש בס"ד, בהקדם מאמר הכתוב (דברים ט"ז י"ב), "וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החוקים האלה, ופירש רש"י, "על מנת בן פדיתך, שתשמור ותעשה את החוקים האלה", ע"כ. והנה, כבר מלאנו אלל מצוות רבות בתורה, שכתוב בהם שהם ניתנו להם לישראל כ"זכר ליציאת מצרים", ולשון הפסוק "וזכרת כי עבד היית במצרים" ודומיו, חוזר על עצמו במקומות רבים בתורה, כגון, במצוות תפילין, פדיון הבן, פטר חמור, שמירת שבת, ועוד, ובחלק ניכר מהפסוקים הללו, מפרש רש"י, "על מנת בן פדיתך". וכן פירש רש"י ז"ל על הפסוק "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות י"ג ח').